

РОЗДІЛ 1 УКРАЇНСЬКА МОВА

УДК 811.161.2'373.43:81'237

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.24.2.1>

НЕОЛОГІЗМИ В НАЗВАХ ПРОФЕСІЙ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

NEOLOGISMS IN NAMES OF PROFESSIONS IN THE MODERN UKRAINIAN LANGUAGE

Підкамінна Л.В.,

*orcid.org/0000-0003-2100-9429**кандидат філологічних наук,**старший викладач кафедри стилістики української мови**Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова*

Статтю присвячено дослідженню неологізмів у назвах професій у сучасній українській мові. Розглянуто механізми виникнення та функціонування неоніменів різноманітних професій, особливості їх структури, етимології та семантики. З'ясовано, що більшість неоніменів професій в сучасній українській мові є запозиченнями з англійської мови. Ці назви зазвичай належать до безеквівалентної лексики й зумовлені лакунарністю української мови. Джерелом дослідження стали сайти з пошуку роботи та телеграм-канали, на яких роботодавці шукають персонал. Досліджено також способи творення нових назв професій, окреслено тенденції до подальшого засвоєння такої лексики. Серед продуктивних способів творення неоніменів професій в українській мові визначено запозичення, використання префіксоїдів грецького походження, словоскладання. Поширеними є композити прикладкового типу. Між прикладкою та означуваним словом установлюються відношення смислової та граматичної рівноправності, адже прикладка й означуване слово фактично позначають той самий об'єкт дійсності. Непродуктивним способом утворення таких неологізмів є основокладання.

Значна кількість іншомовної лексики зумовила намагання фахівців, філологів та пересічних громадян шукати українські відповідники до іншомовних назв, у статті наведено зразки таких пошуків, проаналізовано доречність подібних аналогів та їх функціональність.

Виникнення та функціонування неологізмів у назвах професій зумовлена екстралінгвістичними чинниками (явою нових реалій, суспільним запитом на нових фахівців) та власне лінгвістичними чинниками (особливостями словотворення в сучасній українській мові, здатністю мови продукувати й засвоювати інноваційну лексику).

Вивчення неоніменів професій є перспективним напрямком лінгвістичних досліджень, який має практичне застосування, що визначено наприкінці статті.

Ключові слова: неологізм, назви професій, неонімен, лексичні інновації, англіцизм, лакунарність, українська мова.

The article is devoted to the study of neologisms in the names of professions in the modern Ukrainian language. The mechanisms of the emergence and functioning of various professions neonomens, the peculiarities of their structure, etymology and semantics are considered. It was found that most of the neonomens of professions in the modern Ukrainian language are borrowings from the English language. These names usually belong to the non-equivalent vocabulary and are caused by the lacunarity of the Ukrainian language. The source of the research was job search sites and Telegram channels where employers are looking for staff. The methods of creating new names of professions were also studied, and trends in the further assimilation of such vocabulary were outlined. Borrowing, the use of Greek origin prefixoids, and word composition are among the productive ways of creating neonomens of professions in the Ukrainian language. Composites of the applied type are common. A non-productive way of forming such neologisms is the base composition.

A significant amount of foreign vocabulary caused the efforts of specialists, philologists and ordinary citizens to search for Ukrainian equivalents of foreign names, the article provides samples of such searches, analyzes the appropriateness of similar analogues and their functionality.

The emergence and functioning of neologisms in the names of professions is determined by extralinguistic factors (the emergence of new realities, public demand for new specialists) and linguistic factors (the peculiarities of word formation in the modern Ukrainian language, the ability of the language to produce and assimilate innovative vocabulary).

The study of neonomens of professions is a promising direction of linguistic research, which has a practical application, about this practical trend is mentioned at the end of the article.

Key words: neologism, names of professions, neomen, lexical innovations, anglicism, lacunarity, the Ukrainian language.

Вступ. Суспільні та політичні зміни в Україні, розвиток економічних зв'язків з країнами Європи та Америки, поглиблення національно-культурної взаємодії зі світом створили запит на нових спеціалістів, сприяли появі нових професій в Україні, в результаті чого в українській мові з'явилися неологізми на позначення фахової діяльності. Актуальність дослідження такого пласту лексики зумовлена потребою вивчення способів поповнення тезаурусу української мови, особливостей функціонування мовних одиниць в умовах змін лексичного складу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Неологічна лексика є об'єктом зацікавлень багатьох вітчизняних та закордонних учених.

Сучасну українську неологію розвивають у своїх працях І. Андрусяк, Н. Адах, М. Бойчук, Г. Вокальчук, О. Дзюбіна, М. Жулінська, А. Калетнік, С. Маджаєва, А. Москаленко, Ю. Несветаило, О. Сербенська, О. Стишов, А. Янков та інші. Останнє десятиліття неологізми досліджували здебільшого у плані загальних лексико-семантичних, словотвірних та стилістичних тенденцій. Сленгові неологізми соціальних мереж вивчала О. Дзюбіна [1], Л. Пашинська досліджувала фразеологічні неологізми в сучасному мас-медійному дискурсі, концептуальну парадигму інформаційних неологізмів аналізувала М. Жулінська, неологізмам у заголовках інтернет-видань присвятила свої наукові праці М. Бойчук, Г. Мінчак вивчала лексико-семантичні неологізми в сучасній українській жіночій прозі, М. Гольцова та Л. Чибіс досліджували коронавірусні неологізми в українській та англійській мовах, назви осіб за професією та їх асиміляцію в польській мові вивчала О. Кондрацька [3]. Проте неологізми в назвах професій в українській мові ніколи раніше не досліджувалися, хоча це значний пласт лексики, який активно функціонує й поповнюється.

Мета статті – дослідити неологічні номени професій у сучасній українській мові, визначити механізми їх виникнення та функціонування, способи творення, структурно-семантичні особливості.

Методи дослідження. Для вивчення лексичного матеріалу на сайтах пошуку роботи використано метод контент-аналізу. Дескриптивний метод застосовано для опису функціональних особливостей неологізмів у назвах професій, їх структурно-семантичних характеристик. Словотвірний аналіз допоміг з'ясувати основні способи творення неологізмів професій.

Виклад основного матеріалу дослідження.

У своєму дослідженні неологізмом вважаємо «слово, а також його окреме значення, вислів, які з'явилися в мові на певному етапі її розвитку і новизна яких усвідомлюється мовцями (загальнономовні неологізми) або були вжиті тільки в якомусь акті мовлення, тексті чи мові певного автора (стилістичні, або індивідуально-авторські неологізми)» [15, с. 377].

На думку науковців, неологізми виникають з декількох причин [11, с. 117]:

1) потреби людини давати назви новим предметам, явищам, поняттям, якостям, властивостям, діям;

2) потреби людини замінити назву реалії, яка існує в мові, новою лексею, точнішою, зручнішою для спілкування;

3) бажання назвати образно той чи інший предмет, те чи інше явище, поняття, якість, дію.

У цьому дослідженні вивчатимемо механізми виникнення неологізмів для позначення нових професій. Такі професії не існували в Україні раніше й не зафіксовані в чинному класифікаторі професій [2], проте таких спеціалістів уже потребує ринок праці, а мовна практика фіксує появу нової лексики. Джерелом дослідження стали сайти з пошуку роботи «Robota.ua», «Work.ua», «Jobs.ua», а також телеграм-канали «DeXto», «Робота українцям», «Робота Київ».

Більшість неологізмів професій є запозиченнями з англійської мови. Ці назви зазвичай належать до безеквівалентної лексики й не мають українських відповідників. Такі утворення виникають в іншомовному середовищі і в українську мову потрапляють часто в незмінному вигляді, якийсь час функціонують без транслітерації, і лише згодом їх перекладають або транслітерують і використовують як український відповідник.

Функціонування англійської назви професії пов'язане насамперед із роботою в міжнародних компаніях: Logistics Specialist (вакансія компанії Samsung) [21], Google Sheets Administrator to the financial team (вакансія компанії Fuelfinance) [20], Customer Experience Expert (вакансія компанії «Київстар») [18], Channel Development Manager NKA (Netstle) [16].

Поширеною є практика, коли роботодавці подають вакансію англійською та українською мовою: Content Meneger, контент-менеджер/копірайтер [17], менеджер по роботі з клієнтами (Customer service manager) [19].

Таку тенденцію збережено також у новому класифікаторі – «Ресстр кваліфікацій: сфера ІТ та цифрові професії», перелік професій галузі

інформаційних технологій у цьому державному документі зазначено двома мовами – українською й англійською.

Однак є такі IT-професії, які поки функціонують в українській мові лише англійською: *devops* (від англійського *development & operations*), *QA team lead*, *front-end developer*, *junior QA*, *back-end programmer*, *middle Java developer*, *motion designer* тощо. Є тенденція до адаптації українською, проте українські назви подібних професій використовують на спеціалізованих сайтах з пошуку роботи значно менше: *тестувальник* замість *QA*, *програміст Java* або *java-програміст* замість *Java developer*.

Значна кількість неологізмів професій – це неологізми-запозичення із англійським суфіксом *-er*, що означає особу і є віддієслівним іменником: *баср*, *копірайтер*, *рерайтер*, *рекрутер*, *супервайзер*, *коучер*, *мерчендайзер*, *промоутер*, *хедхантер*, *девелопер*, *трейдер*, *фандрайзер* тощо. Використання мовцями таких лексем зумовлено реалізацією комунікативного наміру – означити нову професію та пов'язані з нею кваліфікаційні компетентності. На продуктивність суфікса *-er* у творенні неологізмів вказувала й О. Дзюбіна, досліджуючи новотвори в соціальних мережах [1, с. 97].

Однолексемні неологізми потенційні роботодавці використовують досить часто: *актуарій*, *бариста*, *волонтер*, *копірайтер*, *рерайтер*, *верифікатор*, *промоутер*, *піцайоло*, *хостес*, *блогер*, *коучер*, *модератор*, *трейдер*, *таргетолог*, *девелопер*, *ріелтор* тощо. Проте зазвичай назва нової професії конкретизована ще декількома лексемами: *спеціаліст з лідогенерації*, *менеджер з продажу IT-послуг*, *дизайнер інтерфейсів*, *адміністратор інтернет-магазину*, *TikTok контент-мейкер*, *креативний копірайтер*, *спеціаліст із лізингу* тощо. Структура таких конструкцій – номінатив + генітив (може бути з прийменником *з*) або ад'єктив + номінатив.

Значно поповнився словник професій сфери інформаційних технологій подібними складеними утвореннями з ухваленням проєкту реєстру професій: сфера IT та цифрові професії, до переліку якого увійшло 76 професій, нових для українських реалій: *дизайнер інтелектуальних систем ІКТ*, *консультант з ІКТ*, *менеджер з інтернет-маркетингу*, *дизайнер сховищ даних* тощо.

Однак перелік цих професій, їх кваліфікаційна рамка фактично не використовуються в реальних оголошеннях про роботу.

Часом усталені назви професій доповнюють, уточнюють іншомовним неологізмом, у резуль-

таті чого маємо інноваційну назву професії прикладкового типу: *вчитель-тьютор*, *редактор-копірайтер*, *консультант-промоутер*, *архітектор-дизайнер*, *фітнес-тренер*, *художник-дизайнер*, *флеш-аніматор*. Найбільш активно в цьому плані розвивається номен «менеджер», який все частіше конкретизують за допомоги різноманітних запозичень-неологізмів: *івент-менеджер*, *бренд-менеджер*, *ризик-менеджер*, *скаут-менеджер*, *трафік-менеджер*, *контент-менеджер*, *офіс-менеджер*, *афілейт-менеджер*, *проджект-менеджер*, *фасиліті-менеджер*, *тренінг-менеджер*, *акаунт-менеджер*. Іноді прикладка виражена аббревіатурою іншомовного походження: *HR-менеджер*, *SMM-менеджер*, *CRM-менеджер*.

У прикладкових конструкціях ознака виражена як друга назва і передбачає наявність ознаки об'єкта у суб'єкті. Між прикладкою та означуваним словом устанавлюються відношення смислової та граматичної рівноправності, адже прикладка й означуване слово фактично позначають той самий об'єкт дійсності: *флеш-аніматор*, *фітнес-тренер*, *більд-редактор*, *бізнес-тренер*, *іт-аудитор*, *трейд-маркетолог*, *диджитал-маркетолог*, *арт-директор*, *бренд-менеджер*, *телеграм-редактор*, *гейм-дизайнер* тощо.

Найменш поширеним способом утворення неологізмів на позначення професій є основоскладання, такі випадки поодинокі: *промомерчендайзер*, *гірудотерапевт*, *сугестолог*. Натомість досить активно використовуються різноманітні префіксоїди іншомовного походження для творення неологізмів, такі префіксоїди додають до узусної лексеми або цілком нового англізму: *супервайзер*, *телемаркетолог*, *відеомонтажер*, *фітодизайнер*, *медіабасер*, *велокур'єр* тощо. Деривати активно поповнюють словник українців і використовуються як у побутовому мовленні, так і в соцмережах та ЗМІ.

Активно функціонують і складені назви, які сформовані внаслідок поєднання українських узусних лексем з неологізмами: *спеціаліст з онлайн-продажів*, *оператор кол-центру*, *валідатор анкет*, *оператор-консультант інтернет-магазину*, *креативний копірайтер*, *менеджер шоу-рума*, *супервайзер мерчендайзерів*, *су-шеф*, *суші-майстер*. Досліджуючи закріплення в мові таких інновацій, слід враховувати функціонально-прагматичний аспект: чим більше мовців буде послуговуватися цими назвами з цілком визначеною комунікативною метою, тим швидше такий неологізм припинить бути неологізмом, буде

кодифікований і закріплений в активному словнику сучасної української літературної мови.

Поширеним способом утворення нових номенів на позначення професій є поєднання в одному композиті аббревіатури іншомовного (англійського) походження та лексеми іншомовного походження, транслітерованої українською: *IT-спеціаліст, SAP-консультант, HR-директор, SEO-спеціаліст, SMM-менеджер, 3D-дизайнер, SQL-програміст*. Також є варіанти поєднання двох-трьох слів, одне з яких транслітеровано українською, а інші – ні: *web-дизайнер, web-програміст, маркетолог-generalist, e-mail-маркетолог, аніматор after effects, майстер handmade*. Однак слід зазначити, що є вже усталена практика транслітерації та запису за правилами українського правопису англійського слова *web* (*вебробник, менеджер вебконтенту*), і такі українізовані, адаптовані назви функціонують паралельно з англіцизмами.

Одночасне використання синонімічних назв професій характерне для всього сегменту пропозицій роботодавців. Фактичний матеріал засвідчив такі варіанти: *фандрайзер (грант-менеджер), ризик-менеджер (експерт з управління ризиками), кріюнг-менеджер (crew-менеджер), PPC-спеціаліст (спеціаліст з контекстної реклами), інтернет-маркетолог (директ-маркетолог, e-mail-маркетолог), охоронник (бодигард), ресепшніоніст (адміністратор рецепції), проджект-менеджер (помічник керівника), івент-менеджер (організатор заходів), аніматор (ведучий свят, заходів)*. Таке слововживання свідчить як про намагання носіїв мови адаптувати неологізми, так і про відсутність уніфікованого, систематизованого підходу і вимог до назв нових професій на рівні держави.

Поодинокими є неологічні назви зі словами із загальноновживаного українського тезаурусу: *пластичний хірург, спеціаліст з опитувань, спеціаліст з телефонних продажів, таємний покупець, аналітик клієнтського досвіду, тестувальник систем безпеки*.

Засилля іншомовної лексики зумовило намагання як фахівців, так і філологів шукати українські відповідники до іншомовних назв. На сайті «Словотвір» [10] виникла ініціатива заміни іншомовних слів українськими, є намагання створити й послуговуватися українськими номенами: *рекрутер – наймар, тьютор – наставник, ріелтор – нерухомець, мерчендайзер – товарознавець, консультант, копірайтер – гаслотворець, ейчар – кадровик, хедхантер – вербувальник, дайвер – пірнальник, гейм-девелопер – розробник*

ігор, арт-директор – творчий директор, іміджмейкер – виглядотворець, медіабаєр – розголосник, QA – тестувальник і под.

Проте такі спроби не завжди вдалі, бо не створюються науковцями, тому не зовсім точно відображають значення та функції професії. Наприклад, копірайтер (*англ. copywriter – від. copy – примірник і writer – письменник*) – фахівець з написання рекламних та презентаційних текстів [9], тому слово «гаслотворець» не є вдалим, бо гасло – це не завжди про рекламу чи презентацію-продаж.

Мерчендайзер (*англ. merchandiser*) – товарознавець, який відповідає за викладення товару, встановлення супутнього обладнання і відповідних рекламних та інформаційних матеріалів [9], тому не зовсім правильно називати мерчендайзера просто товарознавцем або консультантом.

Медіабаєр – людина, яка купує рекламні площі на щитах і міському транспорті, на інтернет-сайтах і в кінофільмах, на газетних і журнальних смугах, купує час на телеканалах [4], отже, називати медіабаєра розголосником зовсім неправильно.

Такими ж некоректними є, наприклад, запропоновані переклади слів *репортер* та *журналіст*, уживання яких є вже усталеною практикою українських мовців. Фактично й журналіста, й репортера пропонують називати «новинар», що також нівелює нюанси цих професій.

Сучасні оголошення роботодавців свідчать також про затребуваність різноманітних стажерів і волонтерів. Прикметно, що в часи війни волонтерство – це вже окремий рух, а волонтер – майже професія. Шукають волонтерів з різних сфер діяльності, пропонують навіть керівні посади, назви яких є в українській мові новотворами: *координатор волонтерського проєкту, фахівець з розвитку волонтерства* тощо. Такі назви також збагачують словниковий склад сучасної української мови.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, виникнення та функціонування неологізмів у назвах професій зумовлена екстралінгвістичними чинниками (появою нових реалій, суспільним запитом на нових фахівців) та власне лінгвістичними чинниками (особливостями словотворення в сучасній українській мові, здатністю мови продукувати й засвоювати інноваційну лексику). Процеси неологізації є питомою характеристикою розвитку сучасної української літературної мови. Лексична лакунарність професійної сфери зумовлює пошук нових лексем для позначення професій або їх запозичення з інших мов, зокрема з англійської. Механізми проду-

кування неонеменів мають свою специфіку, яка для української мовної спільноти стає стратегією подолання комунікативних бар'єрів та відображає бажання українців інтегруватися в світовий професійний простір.

Вивчення неонеменів професій є перспективним напрямком лінгвістичних досліджень, який має практичне застосування: систематизація та упорядкування цього лексичного матеріалу

допоможе уніфікувати назви певних професій, уникнути їх дублетності, сприятиме створенню й використанню українських відповідників до англійських назв професій, вплине на формування змісту та переліку професій у реєстрі професій, який розробляє Кабінет Міністрів України для заміни чинного класифікатора професій, а також забезпечить ефективне формування сучасних державних професійних стандартів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Дзюбіна О.І. Структура, семантика та прагматика сленгових неологізмів соціальних мереж TWITTER та FACEBOOK: дис...канд.філол.наук: 10.02.04. Львів, 2016. 206 с.
2. Класифікатор професій. URL: https://hrliga.com/index.php?module=norm_base&op=view&id=433.
3. Кондрацька О. В. Запозичення назв осіб за професією та їх асиміляція в сучасній польській мові. Питання лексикології, семантики і прагматики, 2012. С. 120-123.
4. Медіабаср. URL: <https://jobs.ua/career/view/144>.
5. Проект реєстру кваліфікацій: сфера ІТ та цифрові професії. URL: https://www.kadrovik01.com.ua/files/2020/09/09.09/Reestr_kvalifikacij_sfer_IT_ta_cyfrovi_profesii.pdf
6. Сайт «Robota.ua». URL: <https://rabota.ua/ua/zapros>.
7. Сайт «Jobs.ua». URL: <https://jobs.ua/vacancy>.
8. Сайт «Work.ua». URL: <https://www.work.ua/jobs/by-titles/?page=1>
9. Словник іншомовних слів. URL: <https://www.jnsm.com.ua/cgi-bin/u/book/sis.pl?Article=10315&action=show>
10. Словотвір. URL: <https://slovotvir.org.ua/>
11. Сучасна українська літературна мова: Лексикологія. Фонетика: підручник / А.К. Мойсієнко, О.В. Бас-Коненко, В.В. Бондаренко та ін. К.: Знання, 2010. 270 с.
12. Телеграм-бот «DeXто». URL: @Kyiv_work1
13. Телеграм-бот «Робота українцям». URL: @jobsnow_bot
14. Телеграм-канал «Робота Київ». URL: <https://t.me/+u4QFbmKHRVxmMGMu>
15. Українська мова: енциклопедія / редкол.: В.М. Русанівський, В.М. Тараненко та ін. К.: Укр.енцикл., 2000. 752 с.
16. Channel Development Manager NKA. URL: <https://rabota.ua/ua/company324310/vacancy9251289>
17. Content Meneger, контент-менеджер/копірайтер. URL: (<https://rabota.ua/ua/company720995/vacancy9094577>)
18. Customer Experience Expert. URL: <https://rabota.ua/ua/company874/vacancy9240056>
19. Customer service manager /менеджер по роботі з клієнтами. URL: https://rabota.ua/ua/company11673609/vacancy9251324?ref=recom_score&cre=sauron&pos=dkp_search
20. Google Sheets Administrator. URL: <https://rabota.ua/ua/company8412563/vacancy9230180>
21. Logistics Specialist URL: <https://rabota.ua/ua/company1218975/vacancy8978067>.